

* Հետեւեալ թուանշանները կըցուցնեն թէ Հրէան մեր քաղաքային բնակչութեան մէջ ի՞նչ համեմատութեան հասած էր : Պարսից Շապուհ թագաւորը Հայաստանէն երբ գերիներ վարեց ի Պարսկաստան, հայ պատմիչներէն Բիւզանդ մի հաշիւ դրեց գերիներ թուին ի առջկին վրայ : որմէ կը տեսնուի թէ Զարհա-

մանակ չունին, միայն թէ ձմեռ ատեն իրենց թիւը կը նուազի ճանապարհներէր զժողովրդեան պատճառով, իսկ մնացած բոլոր ժամանակ մարտէն սկսած մինչեւ հոկտեմբեր կ'սկսին հոսիկ զանազան կողմերէ։ Այս տարի շաբաթ եղած է որ Մարտէյի 80 հոգի հասած լինին Սմերիկա երթալու համար։ Տարուէ տարի աւելի սուր ընթացք մը կ'առնէ այս շարժումը։ Նախորդ տարին 600է աւելի չէին հաշուեր Մարտէյէն անցնողները թիւը, այս տարի միջին հաշուով փեւ տրվորի կէսէն սկսած շաբաթը 25 հոգի Մարտէյի ճամբով մեկնած են Սմերիկա։ (Մարտէյէ զատ ուրիշ ճամբով անցնող հաղուադէպ կը լինի)։

Բայց հայրենիքէն մեկնողները թիւը անհամեմատ շատ է Մարտէյի համաօղնները թիւէն։ Խարբերդէն Սմանիի և Կ. Պօլսի ճամբով, նոյն պէս խարբերդէն Մէրսինի և Ատրիքի նաւահանգիստները ճամբով մինչև Մարտէյի, մարդկային միջինները երկու կարաւան անընդհատ կը շարժի և այս երկու ճամբու վրայ գտնուած դիւղերի, քաղաքների, լեռների, ձուրերի մէջ ցանուցիր կը վիտան դաղթականութեան համար ճամբայ ելած Հայեր որոնք իրենց ընկերներէ մէկ մէկ պատճառով ետ մնացած են, բայց իրենք ալ դէպի առաջ միշտ կը շարժին։ Ոմանց դրամը մինչև Սմանի կ'սպառի, ոստիկանական արգելքների պատճառով, ոմանք այնտեղ հասած կէս ճամբան կը հանդիպին ոստիկանները որոնք հոգ կը տանին բոլոր ունեցած ճամբու ստակն առնել, անոնց թող տալու համար որ ճամբան շարունակեն։ Ոմանց ալ Մէրսինի կամ Կ. Պօլսի մէջ կը զիմաւորեն այդ բարեկարգութեան պաշտօնակցիներ և իրենք կ'իջեմէ և թող տալէ ետք, ուրիշ պաշտօնակցիները ալ կ'իմացունեն որ աւսոնք ալ վրայ հասնելով և արգելքի

Բայց այժմ խնդիր կը ծագի թէ ի՞նչ եղաւ Հայաստանի հրէական այդ մեծ գաղթականութիւնը, պատմութիւնը չը յիշեր երբեք որ Հայեր հակահրէական շարժումներով զանոնք հալածած լինին կամ ունէ բռնակալ մը զանոնք բոլորովին դուրս հանած լինի Հայաստանէն, արդարեւ կրնայ ենթադրուիլ թէ յետոյ Հայաստանէն դուրս ելած գաղթականութիւնների մէջ մեծ մաս մ'ալ աղոնք պիտի կազմէին, քանի որ ընդհանրէն աւելի իրենց սովոր էին հայրենիք փոխել, վարձկան տուն մը փոխելու պէս։ Բայց պատմութիւնը միւս կողմէ ցոյց կուտայ որ դուրս ելնող գաղթականների մէջ կար ամենաջերմ քրիստոնէական բարեպաշտութիւն, այսպէս, դէպի Եւրոպա՝ Խրիմ գաղթի օղները քիչ ատենի մէջ վանքերով և եկեղեցիներով լեցուցած էին Խրիմը և

ւան քաղաքէն դերի տարուած են 5000 տուն Հայ, 8000 տուն Հրէայ։ Վանէն 5000 տուն Հայ, 18,000 տուն Հրէայ։ Զարիշատէն 10,000 տուն Հայ, 14,000 տուն Հրէայ։ Արտաշատէն 40 տուն Հայ, 9000 տուն Հրէայ։ Նրուանդաշատէն 20,000 տուն Հայ, 30,000 տուն Հրէայ։

Իսկ այսօր Հայաստանի մէջ Հրէայ շատ քիչ է մնացեր, Հէքեարիի և Պարսկահայքի մէջ ընդամենը 7-800 տուն, անշահ թիւ մ'ալ Ալեքսիսի, Ալեքսանդրապոլի կողմ, ուր մաքուր հայերէն կը խօսին։

հրամանը յիշեցունելով, եթէ խեղճեր պատառառուն հազուադէպ մէկ ծակախիթի մէջ մի քանի զրուշ ալ մնացեր է, այն ալ առնեն որմէ ետք միայն արգելքը իր զօրութիւն կը կորսնցունէ։

Ասոնք այս կերպով կորստուկէ ետք կը մնան ճամբու վրայ, մինչև որ Սմերիկայի ազգականէն ճամբու ծակաք հասնի, կամ թէ այդ կեցած քաղաքներէ մէկին մէջ ամիսներ նոյն խիտ տարի մը կը մնան կաշխատին։ ճամբու ծակաք մը հասնելէ ետք, նորէն կըսկընին առաջ քալել։ Իսկ անոնք որ ոստիկաններին չեն կրնար գոհացուցել չլթայակապ ոճրագործների պէս ետ կը տարուին, եղած են պանդուխտներ որք յանձն առած են այդ շարժարանք և չորս անգամ ալ կրկնած են երկրէն փախչելու, պանդխտելու փորձը և ամեն անգամ ալ ծեծով և շրջթայով ետ դարձած են։ Քիչ բաղդաւորներ կան որ կրնան աղատուիլ ոստիկանների հսկողութենէն և բաղդատուպէս հանգիստ կերպով Մարտէյի հասնիլ։

Մեզ հանգիստ գաղթականներն խիտ մեծ մասով 20-40 օամ ոսկի ճամբու ծակաք ունեցած են Խարբերդէն մինչև Մարտէյի (թո՛ղ որ շատերն ալ ամիսներով բանտարկուներ են բռնուած ատեն)։ Նկատելով որ սովորական պարագայի մէջ պանդուխտը Խարբերդէն մինչև Մարտէյի 5 ոսկիէ աւելի ճամբու ծակաք չէր ունենար, ալ կրնայ հաշուել թէ Հայերի գաղթականութիւնը ի՞նչ հասցի լինի մեծ աղբիւր է թիւրք ոստիկանութեան համար և միւս կողմէն ո՛րքան բացառիկ վնասներ կը կրէ հայ պանդուխտն, թուականէս 4 ամիս առաջ 80 հոգի պանդուխտներ Պօլսի նաւահանգիստի մէջ բռնուելով բանտ ձգուեցան և իրենց իւր նաւուղէք տրւած մեծազուամար դրամը 500 օամ ոսկին ջուրն ինկաւ, թո՛ղ ուրիշ բնած

Սեւ ծովի հիւսիսային եզրերը, Եւֆրատի տարածներն ալ ետ փախչելէ այն ատեն միայն դադրեցան երբ Էջմիածնէն մի մասունք տարուեցաւ Ասպահան։ Ինձեան աւելի իրաւամբ կենթադրէ թէ այդ Հրէայնեքն մեծ մաս մը քրիստոնէութեան միջոցով ձուլուեցան Հայերի հետ։ արդէն Եսպահանի գերիների մէջ առանձին կը յիշուին նաեւ քրիստոնէայ Հրէայնեք իրենց երէցի հետ միկտեղ։

Նոյն Հայերի մէջ մեծ թուով ձուլման մասին անշուշտ պատմական աւելի ընդարձակ համոզիչ փաստեր առայժմ կը պակսին, բայց այժմ ինչ որ որոշ կրնանք ըսել այս է որ հայ ժողովուրդը այդ աղբի հետ ունեցած չփոխելի դժբաղդապէս ստացած է այնպիսի յատկութիւններ որոնք արգելքներ կը լինին իր քաղաքական արագ վերածնութեան։

Օտարի լեզուն և կրթութիւնը իւրացունելու մասին միանգամայն այս երկու ազգերի մէջ ալ արտասովոր ձգտում և ընդունակութիւն կերեւի, քիչ մ'աւելի աստիճանով Հայերի մէջ, այն բնական պատճառով որ պատուաստած յատկութիւնը աւելի զօրաւոր կը լինի։

Հայրենիքի կորստն ալ որ թէեւ կայ Հայերի մէջ և հայ խաչագողին Հնդկաստանէն ալ ետ կը դարձունէ, իրեն դէմ մրցող կը տեսնէ հրէական բնազդ մ'որ Հայերին կը մղէ աշխարհաբաղդաբարութեան և պանդխտութեան։

Հայ ազգն որ քաղաքակիրթ ազգերի

և բանտարկութեան պատճառով ընկել էր ծախքերին։

Մինչև Մարտէյի հասնելը և առաջ շունչ առնելը այդ գաղթականներէ մեծ մասին համար մահուրէն ապատուիլ կը նշանակէ։ Արմենիայի մէջ մի անգամ հրատարակուեցաւ մի թղթակցութիւն որ չորս գաղթական Հայերի թիւը 7 նաւախոյններէ ծով ձգուիլը կը դուժէր։ այստեղ ալ մեզ կը հաղորդեն թէ 10ի չափ պանդուխտներ կան որոնց մասին մի լուր չէ կրած տակաւին իրենց հայրենիքէն մեկնելէ ի վեր և չգիտցուիլ թէ ի՞նչ եղած են, ո՛ւր են։

Խարբերդցի պանդուխտ մը իր ընկերների ներկայութեամբ մեզ հետեւալ պատմութիւնն ալ ըրաւ զոր նոյն մանրամասնութեամբ կը գնենք այստեղ, դէպքի մէջ դեր կատարող անձերի անուններն միայն յապաւելով։

«25 հոգի էինք, երբ ուղիղ անուղիղ երկար ճանապարհներ կտրելէ ետք Մէրսին հասանք։ շատ օրեր ճամբու վրայ լեռների և ձորերի մէջ պահուեցանք որ մեր ուղեւորութիւնն չնկատուէր մի թիւրք ոստիկանէ։ Մէրսինի մէջ՝ այն փառահիշ անձ որին զիմեցինք, յանձն առաւ ամեն մէկէս 7 ոսկի (160 ֆրանք) առնելով մեզ ֆրանսական մի նաւ դնել նաւի տոմսակ ալ տալով։ Պրամները մենե առնելէ ետք, քաղաքէն 10 ժամ հեռի մի ձուրի մէջ զրկեց մեզ իր գործակալի միջոցով, որպէս զի անկառուկի կերպով այնտեղ սպասէինք ֆրանսական նաւի գալուն։ Երեք օր մնացինք այդտեղ և մեր քով ուսեցաւ հայ չէր մնացած։ անօթութենէ մարած կը սպասէինք գործակալի գալուն։ երեք օրէ ետք երկու ձիւղորով յայտնուեցաւ այդ անձ և հրամայեց որ ածապարանքով ճամբայ ելնենք։ մեր վրայ ոյժ չկար քալելու, սակայն ձիւղորները սկսան խարաղանով սաստկապէս ծեծել և

մէջ թերեւս բարձրագոյն տեղը կը բռնէ ընտանեկան բարոյականի և առաքինութեան մասին, սակայն միւս կողմէն ալ Հրէայի մը կը նմանի քաղաքական առաքինութեան և արժանապատուութեան մասին ունեցած ցաւալի պահասութիւնովը։ Հրէայնի սովորած է՝ առանց որչափ հոգիներ հայրենիքի, շահու առժամանակեայ հայրենիքների չինել իրեն համար և զայն պէտք եղած ատեն փոխել օտարների հողին մէջ, մէկտեղելն միւսը։

Հայն ու Հրէայն շահեր անելով օտար երկրների մէջ, նոյն այդ օտարների համար աշխատած են և կաշխատին դարերէ ի վեր։ սպունդի նման կը լեցունին և կը պարպուին։ Հրէայնեքը ձուլութեան գաղթելու հասան Եւրոպայի զանազան երկրները ուր որ հաստատուեցան, բայց յաջորդապէս բնիկ ժողովուրդներէն կողոտուեցան և սոսկալի խեղճութիւնով նոյն երկրներէն վանուեցան, ինչպէս որ այժմ ալ Արմենիայի կը վաճառուին, եթէ Եւրոպայի արեւմտեան երկրների մէջ կը մնան հանգիստ՝ պատճառ որ շատ քիչն են և թէ բնիկներին չափ և աւելի նոյն երկրի շահուն համար նախանձախնդրութիւն ցուցնել ստիպուած են, այդ երկրի մէջ ապրելու համար։

Հայերի դէմ եթէ տեսնութեան այդպիսի մեծ շարժումներ չեն լինիր այժմ, պատճառը որ շատ քիչն են և հետեւապէս անվնաս, նաեւ Հայերին բնիկների մէջ շուտով ձուլուիլը առիթ չէ թու

զմեզ անասունի պէս ստալ քշել, ըստիպելով որ ձիերի քայլէն ետ չմնանք, խարաղանի տեղացող հարուածները մեզ մոռցուցին անօթութիւն և ոտքի ցաւը։ Ինչ որ աւելի սարսափելին էր, մեզ չէին տաներ հարթ ճամբայէ, այլ՝ ոստիկաններէ չնչմարուելու համար երբեմն մնացաների մէջ կը մղէին, երբեմն փուշերի մէջ կը քաղցունէին, յանկարծ քովի ձորի մը մէջ կը հրէին, քիչ ետք բլուրի միւս կողմը կանցունէին։ Այնպէս քայլած էինք։ Մեր մէջէն մէկին մի քիչ զանգաղելը, ետեւ մնալը, խարաղանի հարուածներ կը հասցունէր։ տեղ տեղ ալ, անասնոց պէս ձեռքի և ոտքի վրայ միանգամայն քայլել ստիպուեցանք, հեռուն եղող ճամբորդներէ իբր արջառ նկատուելու համար։ Ինչ որ է, հասանք մի ծովափերեայ ջրաղացի քով ուր մեզ աւանդալ մոտցին ջրաղացին խելիլը, հըրամայելով որ գլուխն իսկ այդ խելիլէն դուրս չհաննէք։ անօթի և յոգնած՝ գետին փռուեցանք, մեր աղաւանքին վրայ մէկ քանի անգամի համար մի քիչ հաց բերին ծախեցին մեզ ուտելու։ բայց մեր չարաբանք չը լինցաւ, ամբողջ օր ու կէս այդ ջրաղացին մէջ անշարժ բանտարկուած էինք։ մեր բնական պէտքերն իսկ հոգալու համար դուրս չէինք կրնար ելնել որ չտեսնուէինք մէկէ մը։ 30 ժամի բանտարկութենէ ետք, իրիկւան կողմ եկան նոյն մարդիկ մեզ դուրս հանելու դէպի ծովափը։ Նաւակը մի քիչ հեռու էր, ջրի մէջ ըսկսան հրել մեզ մինչև վիզը։ Բայց երբ նաւակի մէջ դրին մեզ և ծախքէն հեռացանք մի քիչ, սկսան նոր դըրամական պահանջներ անել, ըստ սրտնալով որ ծով կը թափեն մեզ, մեր քով գտնուած վերջին յոյս եղող փոքր գումարէն կէս կէս ոսկի ալ իրենց յանձնելէ և շատ աղաչելէ ետք վերջապէս մեզ նաւ հանեցին։ վայր-

զած այդպիսի հալածանքներ շատ հանելու։ սակայն նախորդ դարին մէջ Ահա-տանի, Ալեմանիայի գաղթականութիւններն հալածուեցան և ցիրուցան եղան և կամ բնիկների հետ խառնուեցան, Հընդէկաստանի գաղթականութեան գիրքն ու հարստութիւնն ալ Անգլիայները լուեցին։ աւելորդ է խօսել Վ. Պօլսի մեր նախկին դրամատէր դասի մասին ալ։ Չը նայելով Հայերի ճարպիկութեան, տուրուութեան և դարերէ ի վեր առեւտրական և արհեստական ձեռնարկութիւններին, Հայը աղքատ ժողովուրդ մնաց և է այսօր ալ և իր հարստացած անհատներն ալ չուտով մարեցան։

Մեր մէջ բարեգործութիւնն ալ հրէական մօտէլին կը հետեւի։ Հրէայների նըման մեր բարեգործ հարուստներն ալ միիոններ տուած են կրօնական և կրթական հիմնարկութիւնների, բայց Հայաստանի քաղաքական իրաւունքների համար ունէ փոքր զոհողութիւն անելը կորուստ կը համարի հրէական յուսահատութենէն աղքատած հայ մեծատուները։

Յաւալի է, բայց ճիշդ է թէ Հրէութիւնը խորին դրոշմներ դրած է Հայի բնաւորութեան վրայ և դժբաղդապէս մենք հրէական այդ յատկանիշներ զարգացունելու կը ջանանք մասնաւոր ուշադրութիւն և յարգ տալով օտար լեզուների ուսման և օտար կրթութեան։

կենսական վայրկեան մատուցելու վախով
կը դողայինք, մինչև որ նաւը խա-
րխիւր առաւ, այն ատեն ալ շունչ ըս-
կանք քաշել »:

Ամերիկայի Հայերի պատուիրակը
Միացեալ Նահանգներէ մէջ գրա-
նուող հայ գաղթականութիւններէ
պատգամաւորն որ շնորհակալութեան
մի ուղերձ կը տանի Պարսկաստանի
վերջ. Շահին, անցեալ շաբթու Մար-
սէյէ մեկնեցաւ դէպի Պարսկաստան:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մշակի մէջ հետեւեալները կը կար-
դանք .

Նոյնի վրէժիս լրագրի հաղոր-
դածին նայելով, Պետական խորհրդի
ներկայ նստաշրջանի մէջ իր քննու-
թեան պիտի ներկայացուի մի նոր կա-
նոնադրութիւն անկեալի Հայոց կա-
թողիկոսի դէպի ռուս կառավարու-
թիւնը ունենալիք յարաբերութիւննե-
րի մասին. այդ կանոնադրութիւն
պատրաստուած է Ներքին գործերի
նախարարութեան օտար դաւանու-
թիւններէ հոգեւոր գործերի բաժնին
մէջ :

— Գարա-Մուրզա, տաղանդաւոր
հայ երաժշտապետը, հրաւերներ ըն-
դունած է Ռուսաստանի, Ալմանիսի և
Աւստրիայի դանապան քաղաքներէ մէջ
նուագահանդէսներ տալու գալ տարի,
իւր հայ երգեցիկ խմբին և հայերէն
երգերի երաժշտութեամբն :

— Վաղարշապատէն կը գրեն սեպտ.
24/6 հոկտ. թուով որ Ֆրանսայի Հան-
րապետութեան Նախագահ Գառնիօի
քոյրը նոյն օրը էջմիածին հիւր է ե-
ղած ուր արժանաւայել պատիւներով
ընդունուած և յետոյ դո՛հ տալու թեան
տակ մեկնած է :

— Ռուսաստանի մէջ հայ-կաթո-
լիկներէ թիւը այժմ 36,000-ի կը հասնի:

— Նոյն լրագրի մէջ կը կարդանք
Բուսի Արիսիլ ուսուցիչ ամառաբնէն
թարգմանուած հետեւեալ մանրալուր:

«Հայոց կաթողիկոսական թանգա-
րանի մէջ էջմիածնում, 30ական թը-
ւականներէ կար եղևկապատական մի
թանկագին թագ, որը զարդարւած
էր շատ մեծ և թանկագին զմրուխտով:
Այդ թագի հետ, որը էջմիածնի պար-
ծանքն էր կազմում, հետեւեալ անց-
քը պատահեց: Բարձր դիրք ունե-
ցող մի տիկին, յափշտակելով այդ
թագից, զիսկ էջմիածնի վարչու-
թեանը, խնդրելով կարճ ժամանակով
տալ իրան այդ թագը նրա նկարը
հանելու համար: Վարդապետներէն
շատ հաճելի չը թվաց այդ առաջար-
կութիւնը, բայց չը համարձակուելով
մերժել բարձրաստիճան տիկնոջ խն-
դիրը, նրանք մի պատգամաւորու-
թեան ձեռքով ուղարկեցին Թիֆլիս
վերոյիշեալ թագը: Նկարահանութիւն
նը շատ երկար առեւց, շատ ամիսներ,
սակայն վերջ ի վերջոյ աւարտուեց և
թագը վերադարձուեց էջմիածին. բայց
փոխանակ թանկագին զմրուխտի՝ թա-
գը զարդարւած տեսան ամենահասա-
րակ և էփանդուն կանաչ սպակիով:
Վարդապետները սկսեցին վայ տալ ի-
րանց գրուիւր և մինչև այժմն էլ ախ-
ու վախ են անում, պատմելով թագին

պատահած այդ կերպարանափոխու-
թիւնը, որի հետ մինչև հիմա էլ չեն
հաշտուել: Պարսից բռնի տիրապետու-
թեան ժամանակ Ներսէսի սարգար-
ները, որոնք չը գիտէին զանազանու-
թիւնը զինքն ուրիշի և իրանց սեփակա-
նութեան մէջ, չը յանդգնեցին իւրա-
յունել վանքի սեփականութիւնը, իսկ
ուսու տիկնոջը նրա եւրոպական կըր-
թութիւնը և հասարակական բարձր
գիրքը չարգելեցին ազահութեան մէջ
գերազանցել պարսից սարգարներին:
Այդ հետաքրքիր պատմութիւնը իր
ժամանակ մեծ ազդեցիկ հանեց և խօ-
սակցութեան առարկայ դարձաւ խօ-
սեցին, խօսեցին և գրանով էլ վերջա-
ցաւ. սակայն էջմիածնում մինչև
այժմն էլ ախ ու վախ են քաշում:»

— Թիֆլիզի լրագրիները կը հա-
ղորդեն նաեւ հետեւեալ լուրը. «Այս
օրեր Թիֆլիզի դատարանի մէջ կը
քննուէր Շուշու դաւաճապետի վրայ
եղած մի ամբաստանութիւն թէ մի ա-
ւաղակի փախչելն չէ իմացուցեր դա-
տարան իշխանութեանը. դատի ըն-
թացքին մէջ այդ դաւաճապետի եր-
կու հայ ծառայողներ վկայութեան կը
կանչուին և դատարանի նախագահը
կը հրամայէ երգուընցող հայ քահա-
նային որ վկայեն իրեն ուսուցէն լեզուով
երգուընցողն և երբ քահանայն կը
մերժէ առարկելով թէ ինք հայ հո-
գեւոր բարձրագոյն իշխանութեան
հրաման չունի հայերէնէ դատ ուրիշ
լեզուով երգուընցողն տալ նախագա-
հը ինք այն ատեն ուսուցէն կերգ-
ւընցողն հայ վկայներին »:

Եգիպտոսի Հայերի Գեր. Առաջնորդը

Եգիպտոսի Հայերի Առաջնորդ
Գեր. Տ. Գեորգ. Ծ. վարդապետ իւ-
թիւնեան հոկտ. 9/21-ի իրիկուն խոր-
վիէի Շարգիի շողեակում կ. Պոլսէն
մեկնած է դէպի պաշտօնատեղին, և
իր մեկնում Պատրիարքարանէն հե-
ռադրուած է Ալեքսանդրիայի վար-
չութեան:

Շատ երեսփոխաններ, նոյնպէս և
կեղեցական գասէն պատգամաւորու-
թիւններ և ներկայացուցիչներ մինչև
շողեակու գնացած են իրեն ողջերթ
մաղթելու:

ՀԱՅԵՐ Ի ԿԻՊՐՈՍ

ՆԻՔՈՍԻԱՆ ԿԻՊՐՈՍԻ ԿԻՊՐՈՍԻ ԿԻՊՐՈՍԻ
հետեւեալը:

Ցաւ ի սիրտ կը ծանուցանեմ թէ
Կիպրոսի Նիքոսի քաղաքի կառավա-
րութեան թարգման Պոլսեցի մեր հայ-
րենակիցներէ Տիար Պօղոս Օտտանեան
յետ երկարատեւ հիւանդութեան ի
հասակի 38 ամաց կնքեց իւր մահկա-
նացուն շաբաթ առաւօտ, սեպտ. 28/
10 հոկտեմբերին:

Հանգուցեալին դադարին վրայ 3
պսակ դրուած էր հայ գաղթականե-
րու կողմէ և մեծ հանգեալ տեղոյս
Հայոց գերեզմանատունը թաղուեցաւ:

Տիար Պօղոս Օտտանեան 70 անգ-
ուսի կտակած է, որուն 10 ոսկին իւր
գերեզմանին վրայ շիրիմ մը կանգնե-
լու և 60 ոսկին գերեզմանատան մէջ
մատուցի մը շինութեան գործածուե-
լու, որուն մէջ ամեն տարի անուան
օրը պատարագ մատուցուի:

ԱՅԴ

Հարկ կը համարենք իմացունել որ
Արմենիայի խմբագրատան գրացու-
ցակին մէջ նշանակուած գրքերէն բու-
լորովին սպառուած են այժմ « Գա-
մառ Քաթիպայի թանաւտեղծութիւն-
ներն » և « Այվազեան Գ. Եպ. — Կ. Պօլ-
սի առնումն յՕսմանեան »:

ԹԻՒՐԿԻԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կ. Պոլսէն հետեւեալ կը գրէ Սե-
մաթիթի թղթակիցը, հոկտ. 20 թուով
«Թերեւս կը յիշէք թէ ինչպէս մի
օր Արտաքին գործերի նախկին նա-
խարար Սաֆֆէթ փաշա՝ իրաւնտար
մասին խօսք բացուած ժամանակ, իր
խօսակից անգլիական դեսպան Պր.
Կոչէնի բնած էր հառաչելով (այս փա-
շան սովորութիւն ունէր միշտ հառա-
չելու և լալու) թէ դուք մէկ իրաւնտար
միայն ունիք, իսկ մեր իրաւնտանե-
րը, աւագ, կէս տոնգիւնի կը հաս-
նին: Անշուշտ թիւրք ծերունի նախա-
րարին բնած իրաւացի էր. Թիւր-
քիան բաղմամբ ժողովուրդներ կը
պարունակէ որոնք աւելի կամ նուազ
զանգաւորներ ունին զիրենք կառավա-
րող գրութեան դէմ: Ահաւաստի մէկ
կողմը կը տեսնու թուրք Արաբիի ժո-
ղովուրդը որ գանձային ստակալի զեղ-
ծումներէ դէմ բողոքելով չբաւական-
ացած՝ զին ի ձեռքն ապստամբու-
թեան գիմեր է, միւս կողմը կան Մի-
ջագետքի Արաբները որոնք շարու-
նակ յուզումի մէջ են և յաճախ դը-
լուի կը վերցունեն. կան նաեւ Քիւրդ-
ցեղեր որոնց աւատական զխաւորնե-
րը քիչ գիտարութիւններ չպատճա-
ռեցին կեղբոնական կառավարու-
թեանը:

Բայց այս ամեն իրաւնտաներէն
Թիւրքիայի համար ամենէն գէշն Ալ-
պանիան է:

Մեր ամենէն փայլուն դիւանա-
գէտներէն և միեւնոյն ժամանակ նշա-
նաւոր գրագէտներէն մին Պր. Ռընէ
Միլիէ՝ Պալքանեան թերակղզու մա-
սին գրած իր մի գեղեցիկ գրքին մէջ,
Ալպանիացիները կանուանէ «մեծ առ-
սակի վայրի գաղաններ». շատ ճիշդ
խօսք մը և իւրօր որ Ալպանիացին ա-
ռիւծի և կաւ՝ մանաւանդ վագրի պէս
ճաղուկ, ուժեղ և վայրենի է: Չը
կը թուած Ալպանիացին (արդէն գը-
րեթէ ամենքն ալ անկիրթ են) վայրի
գաղանի ամեն բնազդութեան ունի և
ամեն անգամ որ կրնայ, կաշխատի
այդ բնազդութեան գոհացունել: Բու-
լոր Եւրոպան գիտէ թէ վերջին 12
տարիներէ մէջ Ալպանիացիները (Առ-
նաւում) որքան աւեր գործեցին Սեր-
պիայի մէջ կատարած արշաւանքներով
և յափշտակութիւններով: Սերպիան
Կ. Պոլսի զրկուած դեսպանները 20
անգամէ աւելի թիւրք կառավարու-
թեան ուշագրութիւնը հրաւիրած են
Ալպանիացիներին ստակալի ոճրագոր-
ծութիւններէ վրայ. սակայն Բ. Գու-
ուր միշտ անկարող տեսած է զինք և
միջոցներ պակասած են իրեն այդ աւա-
ղանի կարգի բերելու համար: Վեր-
ջերս, նորակազմ նախարարութիւնը
մտադրած է Ալպանիացիներէ ձեռ-
քէն զէնքեր ժողովել և այս գիտար ու
փառնաւոր ձեռնարկութիւն յանձ-

նուած է ծերունի և քաջ մարտիաւ
Ապտիւլ Քէրիմ՝ փաշային որ ուսու-
թիւրք պատերազմին սկիզբները
թիւրք վաշտերին կը հրամայէր Դա-
նուբեան վիլայէթի (Պուլկարիայի) մէջ:
Անկէ ի վեր ինք կրէաէի կուսակալ
եղած և յետոյ Ստորին Ալպանիայի
բանակին հրամանատար կարգուած
էր. ահա այս վերջին պաշտօնին մէջ
ինք կըրցած է ուսումնասիրել այդ
կարգի բերելիք փառնաւոր ցեղը.
սակայն ոչ ոք հաւատք կընծայէ թէ
ինք պիտի կրնայ յաջողիլ, որովհետեւ
այդ ձեռնարկութեան համար իրեն
առնուազն 30,000 մարդ պէտք է, որ-
պէս զի կարենայ ստանձնաբար զի-
նախափ անել Ալպանիացիները ո-
րոնք անշուշտ յուսահատութեան պիտի
գիմարեն: Բայց եթէ Ապտիւլ Քէ-
րիմ՝ փաշային յոյսերը ի դերեւ եղնեւ
մեզ կը մնայ Դրան բարեացակամու-
թեան շնորհակալ վրեժով մեկուղ,
ցաւել իր անկարողութեան վրայ:»

— Լուր կը պտըտի թէ Տարտանէ-
լի և Վոսիորի վրայ նոր գրութեամբ
մի շարք ամբուլթիւններ պիտի կա-
ռուցուին կարելի եղածին չափ փու-
թով: Կը վախցուի թէ արդէն եղած
ամբոցները չեն կրնար նորագոյն հը-
րազէնների գիմանալ և ներուցները
պաշտպանել:

— Մի Ֆրանսացի Պր. Պէրթիէ որ
Թիւրքերէն տաղարկած էր իրենց
500,000 մարդին հրացանները բաղ-
մահարուած հրացանների փոխել,
իրեն փորձ 20 հատ մարդին փո-
խել տալով ներկայացուցած է թիւրք
զինուորական իշխանութիւններին, Սու-
թանի ներկայութեան ալ պիտի փոր-
ձեն այս փոխուած հրազէններ որոնց
հասողութիւնը և նշանաւորութիւնը,
կըսուի թէ, կրնան համեմատուիլ Լը-
պէլ, Մաւզէր և Մանլիսէր նորահը-
նար հրացանների հետ:

— Իրեն մի զուարճալի մանրալէպ,
Պօլսի մէջ վերջերս կը խօսուի մի գէպք
որ տեղի ունեցած է Պօլսի մաքսատան
մէջ. մի Ֆրանսացի վաճառական հո-
տաւէտ քացալի բերել տուած կը լինի
Ֆրանսիայէն և մաքսատան մէջ թիւր-
քերը իրենց քիմիագէտների քննու-
թեան կը յանձնեն իրենց անձանթ
եղած այդ հեղուկ. այդ պարուն քի-
միագէտներ ալ խղճի մտօք ըրած
քննութենէ մ'ետք յայտնած կը լինին
թէ այդ հեղուկ անձանթ մի գոյա-
ցութիւն կը պարունակէ իր մէջ և այդ
գոյացութիւն ալ անպատճառ վտան-
գաւոր յատկութիւն ունի:

— Դամասկոսէն կը հետադրեն
հոկտ. 24 թուով որ հոկտ. 16էն 18,
3 օրի մէջ, քոլէրայի 27 դէպք պա-
տահած է այդ քաղաքին մէջ:

— Թարիկ լրագրիւր կը հաղորդէ
որ Կ. Պոլսի պարսկական նախորդ
գեսպան Միրզա Մօսին խան՝ թէհ-
րանէ ստացած հրահանգի համաձայն,
ամառը վերջերս թէհրան պիտի ու-
ղեւորի Բէշտի ճամբով:

— Խարբըրդի վայրէն Նուսուհի պէյ
իր պաշտօնէն հանուելով անոր յա-
ջորդ կարգուեր է Բաղէշի նախկին
կուսակալ Բէուֆ փաշա:

— Էմիլըն կազէրը հետեւեալ
կը հաղորդէ Եսփիաի նաւահանգիստը

պատահած մի գէպի մասին . «Երբ
Փոր Ստիտէն Եսփա կը հանդիպի
Յոսիպին ընկերութեան «Մահալա»
շողենաւը, ըստ սովորութեան բազ-
մաթիւ մակուկներէ կը բխին վը-
րան խոնկը և աղով մի խառնաշօթու-
թիւն առաջ կուգայ : Նախն նաւապե-
տը՝ Լէսքօ պէյ, Ա. սպայն և Ա. մե-
քենաւարն մի քանի նաւապետի հետ
կը ջանան կարգ պահպանել և կը հրա-
մայեն մակուկներէն որ նաւէն
հեռանան . իրենց հրամանն չգործադ-
րուի, սպառնալիք ալ օգուտ չընէր
որի վրայ ասոնք կը ստիպուին կրակ
անել մակուկներէն վրայ որոնցմէ
մին կը սպաննուի, երեքը կը վիրա-
ւորուին և շողենաւը անմիջապէս ճամ-
բայ կը ձգէ : Զրոյց կայ Եսփա մէջ
թէ քաղաքին կառավարչը հեռագ-
րեր է եղբայրական կառավարութեան
թէ ինք մտադիր է նաւը Եսփա վե-
րադարձած ատեն, ձերբակալել նա-
ւին նաւապետը և միւս սպայն ու մե-
քենաւարն . հետեւապէս կիմացունէ
ոց ասոնց փոխարէն ուրիշները զրկեն
նաւին հրամանատարութիւնն ստանձ-
նելու :

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Պետերբուրգէն կը հեռագրուի անգ-
լիական լրագիրներէ թէ ռուս սահ-
մանապահներ և պարսիկ մաքա-
ւոյսներ մէջ արիւնալի կռիւներ տե-
ղի ունեցեր են սահմանադիւրի վրայ :
Նոյն աղբիւրէ կը ծանուցուի թէ
Պարսկաստանի և Թիւրքիոյ մէջ բա-
նակցութիւններ տեղի կունենան այժմ,
սահմանադիւրի վրայ աւազակային ցե-
ղերը զսպելու համար :

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Լրագիր Ազգային Եւ Քաղաքական

Ազատութիւնը Նիւ Եորք կը հրա-
տարակուի, ամիսը մէկ անգամ միայն
այժմ, մեծ գիրքով : Տարեկան բաժ-
նորդակցին է ամեն երկրի համար մէկ
սողար միայն (5 ֆրանկ կամ 2 ռուբլ
առաւական թղթադրամ) : Ամեն մէկ
թուի մէջ խմբագրական յօդուածներ,
թղթակցութիւններ, զուարճալիք և
այլ կարեւոր յօդուածներ :

Հասցէն՝ Rédaction du journal
AZADOUTIUN
12, Fronkfort str.
NEW YORK (E. U. d'Amérique)

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

Հետեւեալ գիրքերն կարելի է
ստանալ Արմենիայի խմբագրատունէն,
իրենց առջեւ նշանակուած գիներով
և փոստի ծախքը խմբագրատունէն
պէտքով իւրով :

Արժէքը կանխիկ չվճարուած՝ գիրք
չըրկուի :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

Ա. ՀԱՅ ԳԻՒՅՏԱԶՆՈՒՅԻ ՄԸ (Սպառաժ) :
Բ. ՀԱՅ ԳԻՒՅՏԱԶՆՈՒՅԻ »
Գ. ՍԱՂԱՄԱՍ ԻՍՐԱԵԼԻ »
Դ. ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՅ ԵՒ
ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊՈՒԼՂԱՐ ԱՊՍՏԱՄ-
ԲԱՊԵՏԱՅ (Պուլղար աղբիւն իր աղա-
տութիւն ձեռք բերելու համար մէկ
դարէ ի վեր արած ջանքերի խիստ
հետաքրքրաշարժ նկարագրութիւնն
է) (1 ֆր. 10 սանթիմ.) 1 ֆր. 50 սանթիմ.
Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒՍԱՆԵՐԸ. — (Հայաս-
տանցիների պանդխտութեան տխուր
հետեւանքների մէկ փոքրիկ պատկերը
կը ներկայացունէ վիպական կերպով :)
Դին (90 սանթիմ.) 1 ֆրանկ. 20 սանթիմ.

Զ. ԳԱՄԱՌՔԱՅ ԳԱՐԻՊԱՆ — ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ յետ այբուբենն աւարտե-
լուն (Մեծանուն հայ բանաստեղծին
վերջերս գրած ազատաշունչ ընտիր ու-
ստանաւորներէն 3ը՝ առանձին տես-
րակով հրատարակուած են) : 50 հատը
2 ֆր. և 50 սանթիմ, հատը (5 սանթիմ.)
10 սանթիմ :

Է. ԼԻՆԶԻ ՕՐԵՆՔԸ ՏԱՃԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ.
(Սպառաժ)

Ը. ԹԻՒՐԿԻԱԻ ՀԱՅՆԵՐ ԵՒ ԻՐԵՆՅ ԴՐԱ-
ՅԻՆԵՐ (Թիւրքիայի Հայերին և իրենց
դրացի աղգերի վրայ վիճակագրական
և ցեղաբանական ամփոփ և հետա-
քրքրաշարժ տեղեկութիւններ կը պա-
րունակէ : Թիւրքահայաստանի մէջ բը-
նակող այլ և այլ աղգերէ բնակիչների
թուին բաղդատական մէկ ցուցակն
ալ կցուած է տետրակին վերջը) : Դին
50 սանթիմ (35 սանթիմ) :

Թ. «ԱՐՄԵՆԻԱ» ԹՈՒՇԱՐԱՐ (Արմենիայի
Ա տարեշրջանի թիւերը այժմ բոլորու-
վին սպառաժ և միեւնոյն ժամանակ
շատերի հետաքրքրութեան առարկայ
դարձած լինելով, այդ շրջանի մէջ Մ.
Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող
յօդուածներէն գէթ 30ի չափ ամփոփ-
ւած են հաշարարի մէջ որ ութածալ
գիրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ) :
(1 ֆրանկ.) 1 ֆր. 40 սանթիմ
Ժ. ՎՐԷԺ (Պուլղարի մէջ Թիւրքերի
արած բարբարոսութիւններէն մի փոք-
րիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց
կուտայ թէ Պուլղարներն ինչպիսի մի-
ջոյնների դիմած են իրենց վրէժ լու-
ծելու համար) : (15 սանթիմ.) 20 սանթիմ.
ԺԱ. ԹՈՄԱՍ ԲՈՅՏԱՐԻՍ (Յունաստանի մէջ
Թիւրքերի արած բարբարոսութիւն-
ներէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկա-
յացունէ և ցոյց կուտայ թէ Յուններն
ինչպիսի միջոյնների դիմած են իրենց
վրէժ լուծելու համար), (0,15 սանթիմ.)
20 սանթիմ :

ԺԲ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
ԳՐԱԾ ՈՏԱՆԱԽՈՐՆԵՐԷՆ

Մ. Փորթուգալեանի գրած Հայրե-
նափրական ուստանաւորներէ մի քանին
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ իր-

բեւ նմոյշներ զանազան քաղաքների
մէջ և զանազան տպագրութիւնների
տակիրէրէն զրած ուստանաւորներին
որոնք ժամանակին հրատարակուած չը
լինելով կորսուած են այժմ : Այն մի-
քանի ուստանաւորներ որոնք իբրեւ նմոյշ
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ,
ցիր և ցան կը գտնուին Կ. Պոլիս տը-
պագրուած աղգային երգարաններին
մէջ՝ որոց վերստին տպագրութիւնն
վաղուց արդէն արդիւնուած է, և Ասիա
և Արմենիա լրագիրներին մէջ : Նմոյշների
մէջ փոքրիկ տեղեկութիւններ տըր-
ւած են նաեւ թէ այդ ուստանաւորներ
ինչ տպագրութիւնների տակ ներշն-
չուելով գրուած են : Դին (10 սանթիմ.)
15 սանթիմ :

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐԸ

(Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՅ ԿԵՆՔԷՆ ԱՌՆՈՒԱԾ
ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ)

ՊՐԵՑ ԱՊԼԱՐԻՊ

Այս հետաքրքրաշարժ գրուած կը
ներկայացունէ ընտանեկան տխուր
պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թէ
անբարոյական մի հայր իւր ապական-
ուած վարքուբարքով որչափ չարիք-
ների պատճառ դարձած է և վերջ ի
վերջոյ ինք ալ իւր օրդու ձեռքով
սպաննուած և անհետացած է աշ-
խարհէ : Դին 1 ֆրանկ, (75 սանթիմ) :

Մ. Փորթուգալեանի հրատարա-
կած գիրքերին վրայ մասնաւոր զեղչ
կը լինի Պարսկաստանի Հայերին հա-
մար որոնց կը զրկուի փակագծի մէջ
նշանակուած գիներով :

ՀԱՅՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՊՈԹԵԱՆ

Ա. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՏՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Հայոց Հայրենասիրական Միու-
թեան» հրատարակած այս վարդապե-
տարանի մէջ համառօտ կերպով բա-
ցատրուած է թէ իւրաքանչիւր հայ-
րենասէր Հայ ինչ փափաքներ պէտք
է ունենայ և ինչ պարտքեր ունի կա-
տարելու :

Կը խնդրուի ամեն հայրենասէր Հա-
յերէ իրենց չրջանի մէջ տարածել այս
տետրակ : Մէկ անգամէն 50 օրինակ
ծախու առնողին կը զրկուի 5 ֆրանկով
Հատին գինն է 15 սանթիմ (Պարսկաս-
տանի Հայերին համար 10 սանթիմ) :

ԾԱԽՈՒ ԳԻՐՔԵՐ

ԱԼԵՃԱՆ Հ. Ղ. — Յուդիկը Հայրենեաց
Հայոց (Հայրենասիրութեան վրայ ջերմ
եռանդով գրուած մի նախաբանէ յե-
տոյ, Հայաստանի բնակչոյն թեան վե-
րաբերեալ հմտալից և ընդարձակ տե-
ղեկութիւններ կան գրուած : Այնու-
հետեւ, Հայոց Պատմութեան առնուած

մի քանի անձերի և հետաքրքրական
նիւթերի վրայ առանձին առանձին գըր-
ւածներ կան մանրամաս և ընդարձակ
տեղեկութիւններով որոնք բազմա-
թիւ տպագրուած և գեռ. անտիպ պատ-
մական գիրքերէ քաղած և ամփոփած
է . Ալեյան այս գրքի մէջ, իրեն յա-
տուկ գրաւիչ և բանաստեղծական ու-
ճով պատմելով զանոնք : Դրուած է աշ-
խարհաբար լեզուով . կը բաղկանայ 2
հատորէ և ունի 6 պատկեր) : 11 ֆր. :

Բաճախ, Խենքը (Արկածներ վերջին
ռուս-թուրքական պատերազմից) և
Ջալալիտտին (Մի պատկեր նրա ար-
շաւանքից) . երկուքը մէկտեղ մէկ հա-
տորի մէջ ամփոփուած . Բախար : 8 ֆր. 75 ս

Բաճախ, Հայ կիկը Եւ Հայ Երիտասար-
դութիւնը 5 ֆր. 25 սանթիմ :

Բաճախ, Կայծերի վերջը 1 ֆ. 75 սանթիմ :
Շարժումը Հայաստանի (L'Arménie
en mouvement). Մայր Հայաստանի
պատկեր 1 ֆրանկ.

Ջալալիտտին Երգեցողութիւն Ս. Պա-
տարադի 10 ֆր.

Նրգնկեանց, Ազգային երգարան (Ջայ-
նագրեալ հայկական նոտաներով)

2 ֆր. 80 սանթիմ :

Բաճախ, Դաւիթ բեկ պատմական վէպ
(1722-1728) Ա, Բ և Գ գիրքերն վեր-
ջաբանով մէկտեղ մէկ հատորի մէջ աւ-
փոփուած . Բախար : 10 ֆր. :

Ծերեմ, Թեոդորոս Ռշտունի 3 ֆրանկ.
50 սանթիմ :

Հ. Առաքելեանց, Պատմութիւն Խա-
ջակոսեանց և Թագաւորութեան Ե-
րուսաղիմայ 2 ֆրանկ.

Նիկոլ կամ դարձ Հայոց Եւրոպայի
ի կաթողիկոսութիւն 1 ֆր.

ԳԻՐԴ ԱՌՈՎԵԱՆՅ. — Համառօ-
տութիւն Հայոց ազգի պատմութեան (Բ
տիպ. Տիգրս .) 2 ֆր. :

Հ. ԹԵՐԶԻՄԱՆԵԱՆ. — Համառօտ
պատմութիւն Հայոց (6րդ տիպ. Վենե-
տիկ) . 2 ֆր. 50 սանթիմ.

Ա. Զ. Դ

Գ. Ի. Դ. ՈՐ Է. Բ. Զ. Ա. Ն

Թարգման-Առաջնորդ Գալարդիւնի

Կը գտնուի Պոլս փողոց

Մարտիլ Հանգիպող հայ և արեւել-
ցի ուրիշ ուղեւորներ որոնք քաղաքին
և ֆրանսերէն լեզուին անձանթ են,
մեծ գիրքութիւններ կրնան գտնել ի-
րեն գիմելով :

Թղթակցութեան հասցէն՝

Grégoire Ekizian
53, Rue de la République, 53
(France) Marseille

ՏԻՍԱՐ Ա. Մ. ԲԺՇԿԵԱՆՅԸ

ՅԱՆՁՆԱԿԱՍԱՐ

Մարտիլիս, Պոլս փողոց, բիւ 18

A. M. Pejischkiantz
rue Beauvau 18. Marseille

ՏՆՕՐԷՆ—ԻՄՐԱԳԻՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆ

Le Gérant : FÉLIX ENFANTIN.

ՄԱՐՍԵՅԼ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեանի
Marseille. — Imprimerie et Papeterie du Midi,
Allées de Meilhan, 44.